

12. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1919-1920 рр. – Харків: Правительственная типография, 1921. – 790 с.
13. Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. – Харків: Вторая Советская типогр., Гончар. бульв. №6/2, 1921. – 703 с.
14. Держархів Вінницької області, ф. Р-777, оп. 2, спр. 15. – 43 арк.
15. Сборник действующего законодательства по медико-санитарному и аптечному делу в УССР (декреты, постановления, циркуляры, инструкции, положения, приказы и пр.); под ред. С. Г. Рапопорта, С. Л. Сокольского. – Харків, 1926. – 667 с.
16. Томілін С. А. Спроба санітарного опису України / С. А. Томілін. – Харків: ЦСУ, 1928. – 67 с.
17. Бондаренко В. Боротьба з соціальними хворобами в радянській республіці. – Харків: Державне видавництво України, 1925. – 67 с.
18. Держархів Вінницької області, ф. Р-777, оп. 2, спр. 227. – 158 арк.
19. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України: 4-е видання (офіційне) Народного Комісаріату Юстиції. – Харків: Друкарня УВО ім. М. Фрунзе, 1924. – 1052с.
20. Ткаченко І.В. Організація санітарної служби та головні напрямки діяльності санітарних закладів України у 20-ті роки ХХ ст. / І. В. Ткаченко // Гілея (науковий вісник): зб. наук. праць / [гол. редактор В. М. Вашкевич]. – К., 2008. – Вип. 15. – С. 60–67.
21. Держархів Вінницької області, ф. Р-774, оп. 1, спр. 10. – 575 арк.
22. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1926 рік. – Харків: Укрголовліт Урядова друкарня ім. т. Фрунзе, 1926. – 818 с.

Melnychuk M.O. Prevention of Infectious Diseases among UkrSSR Population in the 1920s.

The article analyzes the normative and practical activities of the UkrSSR authorities taken to prevent and combat infectious diseases of the population.

Keywords: epidemic, infectious diseases, malaria, People's Commissariat of Health, the New Economic Policy, typhus, plague.

Мельничук М.О. Предотвращения инфекционных заболеваний населения УССР в 1920-х гг.

В статье проанализированы нормотворческая и практическая деятельность органов советской власти УССР по предотвращению и противодействию инфекционным заболеваниям населения.

Ключевые слова: эпидемии, инфекционные заболевания, малярия, Народный комиссариат здравоохранения, новая экономическая политика, тиф, чума.

Статтю подано до редколегії 3.01.2017 р.

УДК 94:331.105.44(477):331.07(100)

З. Р. Вітенко

ПРОФСПІЛКИ УКРАЇНИ Й МІЖНАРОДНА ЧЕРВОНА ДОПОМОГА (1920-Х – 1930-Х РР.)

Міжнародна діяльність МОДР УРСР у контексті Всесоюзного та Світового значення поки що слабо висвітлені в історичній літературі. У цьому дослідженні розглядаються деякі питання міжнародної діяльності українських профспілок та секцій МОДР України із зарубіжними секціями капіталістичних країн, наведені приклади форм зв'язків із закордонними робітниками. Проводиться дослідження діяльності профспілок та модрівців України у Всеукраїнських, Всесоюзних, та міжнародних конференціях МОДРу.

Ключові слова: МОДР, з'їзд, конференція, солідарність, комінтерн, профінтерн.

Актуальність даної статті полягає в тому, що запропонована тематика є мало вивченою українськими дослідниками, а всі попередні спроби дослідження зв'язків українських профспілок та секцій МОДРу із зарубіжним пролетаріатом були здійснені ще за радянської доби.

Міжнародна діяльність МОДР УРСР у контексті Всесоюзного та Світового значення була висвітлена окремими аспектами в дослідженнях В.В. Іваненка [8], Л.С. Озерова [13], А. Панкратова [15], Є.Ф. Безродного [1], М.А. Журби [6], О.Ф. Осетрова [14], О.С.Крамара [11].

Мета статті – полягає у комплексному вивченні взаємозв'язків, форм взаємодопомоги між профспілками, секціями МОДРу УСРР та інших радянських республік, а також закордонних секцій модрівських та профспілкових організацій.

20-ті рр. ХХ ст. стали початком для розвитку міжнародного робітничого руху та робітничих взаємозв'язків. У 1922 р. за рішенням 4-го Конгресу Комінтерну була створена Всесоюзна організація МОДР, яка існувала до 1947 р. та мала свої представництва в багатьох країнах світу [1, с. 60].

МОДР, комуністична організація що надавала матеріальну підтримку лівим діячам по всьому світу. Завдання МОДРу визначалися таким чином: МОДР є організацією позапартійною і ставить собі на меті юридичну, моральну й матеріальну допомогу ув'язненим борцям революції, їхнім родичам і дітям, а також родинам загиблих товаришів. МОДР об'єднує навколо себе широкі маси робітників, селян дрібних службовців без розрізнення їхньої партійної належності [2, с.55].

Радянський уряд ставив перед собою головною метою після Жовтневої революції утвердитись у ряді Європейських країн, перетворити внутрішню російську революцію у світову. Планувалося це здійснити шляхом фінансування закордонних комуністичних партій, мітингів, демонстрацій, протестів, які проводив зарубіжний пролетаріат. До числа основних ленінських висновків у контексті світової революції, належав постулат про те, що в розвитку соціальної революції великого значення буде мати союз робітничого класу з національно визвольними революціями в колоніальних і напівколоніальних країнах. Ленін визначав, що «пролетаріат має стати пануючим класом у розумінні керівництва всіма трудящими, пануючи політично. Ідеологія робітничого класу пролетарський інтернаціоналізм мала стати ідеологічною програмою усієї сукупності громадських організацій, оскільки кожна з них повинна була здійснювати свої завдання, як частину завдань пролетарської диктатури» [3, с. 64].

Діяльність МОДРу в Україні можна розділити на два етапи. Перший розпочинається з 1922 р. від заснування і до 1934 р. Характеризується він активною діяльністю організації, створення нових секцій по всій країні, а також за кордоном, проведенням всеукраїнських, всесоюзних, та світових конференцій та з'їздів. Активна міжнародна діяльність, яка проявлялася в співпраці з такими організаціями як Профінтерн, Комінтерн, та іншими закордонними організаціями Червоної допомоги. Другий період 1934 – 1947 рр. [4, с. 10] характеризується зміцненням позицій тоталітарної влади в країні, що вело до скасування навіть зовнішніх форм модрівської демократії. Це знаходило свій вплив у порушенні статутних вимог МОДРу, нерегулярному проведенні конференцій, нарад активу МОДРу, в докорінній зміні керівних працівників верхнього ешелону. На початок 1938 року керівництво організаціями МОДРу на місцях знаходилося в занедбаному стані. З числа обраних у 1934 р. керівних працівників залишилися одиниці, через що в більшості організацій комітети припинили своє існування. Замість них для керівництва організації призначалися люди малоосвічені, некомпетентні, безініціативні [5, с. 321- 322].

Одним із найголовніших напрямів діяльності модрівських організацій було виховання широких мас радянських людей у дусі пролетарського соціалістичного інтернаціоналізму. Свою діяльність МОДР України в значній мірі проводив через профспілки, які об'єднували робітників у єдину силу.

До головних засобів діяльності модрівців можна віднести: листування із закордонними робітниками, шефство над політв'язнями, засів «модрівських гектарів», участь іноземних робітників та спеціалістів у відбудові економіки УСРР, обмін делегаціями, надання допомоги емігрантам, матеріальна допомога лівим діячам та їх сімей, фінансовою підтримкою робітничих страйків, демонстрацій, терористичних актів проти влади в європейських країнах.

Однією з найпоширеніших форм роботи МОДРу було шефство над «політичними в'язнями» - моральна підтримка, матеріальна допомога тощо. «Положення про шефство над політв'язнями в капіталістичних країнах» було прийняте Всесоюзним з'їздом МОДР, на основі якого розроблено й прийнято положення про шефські комісії, що визначало їх конкретні завдання, цілі та функції.

За губернськими організаціями були закріплені тюрми з політв'язнями над якими вони шефствували. Модрівці Харкова шефствували над тюрмами Німеччини, Полтава – Болгарії, Києва – Львова і так далі.

Робітники Артемівського округу підтримували зв'язки із ув'язненими тюрем Німеччини. Робітники України слідували за боротьбою зарубіжного пролетаріату за кращі умови праці. У Харкові було зібрано 11667 руб. у фонд допомоги «В'язням Польщі» [6, арк. 148, 121зв].

Потік листів «політв'язням» від модрівців України збільшувався кожного року. Якщо з листопада 1924 р. по лютий 1925 р. в європейські тюрми було надіслано 28 листів, то в 1928 р. було надіслано 182 листи.

Листування відбувалося також між робітниками заводів, фабрик та інших установ. Так робітники Харківського електрохімічного заводу налагодили листування із робітниками Берлінського електрозаводу фірми АЕГ, з робітниками електриками Франції, Австрії, Чехословаччини. З робітниками 32 промислових підприємств 11 європейських країн

.....
листувалися модрівці Кривбасу. Так, у 1934 р. ними було відправлено 715 листів, одержано 500, у 1935 р. відправлено 560, отримано 356 листів [7, арк. 5, 3зв].

Однак міжнародні зв'язки модрівців України з «політв'язнями» та закордонними робітниками мали ідеологічний та пропагандистський характер, адже не рідко ув'язнені являлися учасниками та організаторами терактів, революційних демонстрацій, за що і були кинуті до в'язниці, а листування між ними не відображало реальну дійсність всіх подій, яка була спотворена тоталітарною владою.

Ще однією формою роботи модрівців України було надання притулку політемігрантам, що приїздили з різних причин до СРСР. 1925 р. на пленумі ЦК МОДР України було затверджено положення в справах політемігрантів при ЦК МОДР, в якому передбачалося керуватися загальними положеннями і про все повідомляти центральним органам. Товариство політемігрантів проводило велику роботу – купували будинки для політемігрантів, допомагали матеріально, влаштовували на роботу, навчали і т. д.

У 1925 р. до України прибуло 400 політемігрантів. Вони були використані в пропандитських цілях, залучалися до пропагування ідей МОДРу, комуністичної влади серед робітників України [8, с.65].

Характерними міжнародними зв'язками була участь іноземних робітників та спеціалістів у відбудові економіки УСРР. Масово цей рух набрав оберти у 1928 році, коли на шахти Донбасу приїздили німецькі гірники, які ділилися досвідом видобутку вугілля у Німеччині.

На початок 1931 р. в Україні працювало 830 іноземців, а у квітні 1932 р. – вже 2035. Вони привозили із собою нову техніку, навчали радянських робітників користуватися нею [9, с.73]. Приїздили вони до СРСР через різні причини, як через важке матеріальне становище пов'язане із світовою економічною кризою, так через яскраву пропаганду радянських вербувальників, які обіцяли їм «золоті гори» в СРСР. Політико – виховну роботу серед іноземних спеціалістів проводили партійні та профспілкові організації підприємств і установ. Вона проводилася у формах: доповідей, дискусій, екскурсій по країні. Проте багато із них були обдурені і не поставлені до відома про реальні умови життя. Так замість окремих квартир вони отримали гуртожитки, бараки де проживали спільно, харчування було дорогим, та не якісним, через що багато іноземних робітників почали масово хворіти на шлункові хвороби, заробітна плата не відповідала обіцяній, була відсутня якісна медицини. Через це велика кількість іноземців повертались назад до дому і на 1935 р. в країні майже не залишилось іноземних спеціалістів та робітників [10, арк. . 160, 138зв].

В діяльності МОДР виникла ще одна цікава форма роботи – обмін делегаціями. Відвідання УСРР іноземними робітничими делегаціями мало велике значення для зміцнення міжнародних зв'язків. Зарубіжні делегації безпосередньо знайомилися із справами і життям радянських людей [11, с. 235].

Однією із перших була делегація німецьких робітників, яка відвідала Харківський паровозоремонтний завод, знайомилася з модрівською роботою на заводі, а потім делегація ХТЗ відвідала Німеччину, після чого робітники налагодили постійне листування між собою [12, с.57].

Наступною була делегація англійських тред-юніонів, яка прибула до Москви 11 листопада 1924 р. [13, арк. 100, 83зв].

Після перебування в Москві делегація англійських тред-юніонів, розділившись на дві групи, здійснила поїздку по Радянському Союзу. Перша група в складі П. Парселя, Г. Сміта та Фіндлея поїхали на Донбас через Харків [14, с.20].

24 листопада до Харкова прибула також і друга група, яка виїздила у Закавказзя. Діячів тред-юніонів прийняв голова ЦВК УРСР Г.І. Петровський та голова Раднаркому України В.Я. Чубар.

Члени делегації відвідали Укрпрофраду, побували в дитячому садку. На заводах «Серп і молот», паровозобудівному та ін. гості оглядали устаткування, цікавилися продуктивністю праці, заробітною платою, знайомилися із системою соціального страхування та іншими питаннями.

Представники тред-юніонів взяли участь у загальнонімецькій конференції фабзавкомів і місцевих комітетів профспілок. Частина делегації, що виїхала у Донбас, відвідала Горлівку, Донецьк, Шепетівку та інші міста, детально знайомилася з життям та умовами праці радянських робітників [15, с. 96].

Після громадянської війни, змучений голодом 1921-23 рр., політикою червоного терору, яку проводила радянська влада, будучи в край важкому становищі, пролетаріат України підтримував міжнародний робітничий рух шляхом грошових пожертв, які далеко проводилися не добровільно.

Збір коштів на потреби організації, був одним із основних форм роботи. Значний грошовий вклад у роботу МОДР внесли модрівці України. У 1926 р. сума допомоги становила 185 168 крб.,

а в 1927 вона збільшилась до 193 280 крб., за січень – жотень 1928р. нею було направлено 314904 крб.

У 1932 р. було введено «шефський гривеник», як постійний супутник членського внеску. У 1932 – 1935 р. робітники України зібрали у фонд допомоги борцям революції в європейських країнах 9 млн. 622 тис. крб. На Дніпропетровщині в 1934 -1935 рр. було зібрано 2 млн. 450 тис. крб., Донеччині – 1 млн. 149 тис. крб., Київщині – 801 тис. крб [16, арк. 88, 75].

Проте реальний стан робітничого руху далеко відрізнявся від того, що змальовувало радянське керівництво. Робітники працювали в жахливих умовах, обладнання було застарілим, в деяких шахтах вугілля видобували мало не руками. Проживали спільно великими групами і жінки і чоловіки разом у гуртожитках, бараках. Харчування було неякісним, багато продуктів взагалі не було, а ті що привозилися були непридатними до споживання. Заробітна плата була низькою, якої ледве вистачало на проживання. Незважаючи на все це робітничий рух затьмарений радянською пропагандою, «добровільно-примусово» вносив матеріальні та інші форми допомоги міжнародному робітничому рухові.

Отже, вищезазначене свідчить про те що, профспілки та «Міжнародна організація червоної допомоги» України проводили активну міжнародну діяльність, встановлювали різноманітні зв'язки з іноземними робітниками, спеціалістами, та робітничими організаціями, які проявлялися у формі листування, грошовій допомозі, участь у конференціях, з'їздах, як Всеукраїнського, Всесоюзного та Світового значення. Хоча в багатьох випадках така діяльність проводилася не на добровільній основі та шляхом ідеологічної пропаганди, яку проводив Радянський союз.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В.П. Інтернаціональні зв'язки робітничого класу України в 30-х роках / В.П Бондар // УІЖ. – 1968. – №6. – С. 55 – 62.
2. Гусаров В.К. Діяльність модрівських організацій Української РСР у справі зміцнення інтернаціональних зв'язків з зарубіжним пролетаріатом (1922 – 1928 рр.) / В.К. Гусаров // Питання нової та новітньої історії – 1972. – №14. – С. 55 – 60.
3. Іваненко В.В. Джерела народної дипломатії: Міжнародні зв'язки трудящих України в 20-30 рр. / В.В. Іваненко. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1992. 159 с.
4. Бондар В.П. Солідарність і дружба. Інтернаціональні зв'язки трудящих зарубіжних країн / В.Н. Бондар. – Київ: Наукова думка, 1970. – 146 с.
5. Журба М.А. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20-30 рр. ХХ ст.) / М.А. Журба. – Київ: Науковий світ, 2002. – 455 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 2605, оп.3, спр.1581. – 148 арк.
7. ЦДАВО України, ф. 2605, оп.4, спр.191. – 5 арк.
8. Іваненко В.В. З досвіду діяльності української організації МОДР у зміцненні інтернаціональних зв'язків з трудящими зарубіжних країн (1933 – 1937 рр.) / В.В. Іваненко // УІЖ. – 1975. – №5. – С. 61 – 70.
9. Кравченко П.М. Індустріальне будівництво в Україні (друга половина 20-х – 30-ті роки ХХ ст.): Дис... канд. істор.наук: 07.00.01 / П.М Кравченко. – К., 1997. – 174 с.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф.1, оп.20, спр.4225. – 160 арк.
11. Панкратов А. Международная деятельность советских профсоюзов (1918-1941) / А. Панкратов. – Горьський: Волго – Вятское книгоиздательство, 1972. – 480 с.
12. Безродный Е.Ф. Участие советской Украины в международных связях СССР (1923-1929): Дис... д-ра ист.наук: 07.00.05 / Е.Ф. Безродный; МП УССР; Киевский гос. пед. ин-т. – Киев, 1979. – 466 с.
13. ЦДАВО України, ф. 2605, оп.2, спр.681. – 100 арк.
14. Осетров О.Ф. Братерські зв'язки робітників Радянської України та Англії (1924-1927) / О.Ф. Осетров. // Укр. Істор. Журн. – 1966. – №8. – С. 13-23.
15. Иоффе А.Е. Первая советская п'ятилітка и международный пролетаріат / А.Е. Иоффе. – Москва: Госполитиздат, 1969. – 320 с.
16. ЦДАВО України, ф. 2605, оп.3, спр.1584. – 88 арк.

Vitenko Z.R. Trade Unions of Ukraine and the International Red Help (1920s - 1930ss).

International activities of the UkrSSR International Red Help on the All-Union and World level are still poorly covered in historical literature. This study addresses issues of international activities of Ukrainian trade unions and Ukrainean sections of International Red Help with foreign sections of the capitalist countries. It provides examples of relations schemes with foreign workers. The author

.....
analyzes activities of the trade unions and activists of Ukraine in Ukrainian, All-Union and international conferences of International Red Help Organizations.

Key words: International Red Help Organizations, congress, conference, solidarity, Comintern, Profintern.

Витенко З.Р. Профсоюзы Украины и Международная Красная Помощь (1920-х - 1930-х гг.)

Международная деятельность МОПР УССР в контексте Всесоюзного и Всемирного значения пока слабо освещены в исторической литературе. В данном исследовании рассматриваются некоторые вопросы международной деятельности украинских профсоюзов и секций МОПР Украины с зарубежными секциями капиталистических стран, приведены примеры форм связей с зарубежными рабочими. Проводится исследование деятельности профсоюзов и модрицив Украины во Всеукраинских, Всесоюзных и международных конференциях МОПРа.

Ключевые слова: МОПР, съезд, конференция, солидарность, коминтерн, Профинтерн.

Статтю подано до редколегії 12.01.2017 р.

УДК 947.084.3/6 (477.82)

Я.М. Мартинюк

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ВОЛИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена дослідженню інституту місцевого самоврядування, котрий функціонував на Волині у міжвоєнний період. У роботі, на основі аналізу опублікованих і архівних джерел, наукової літератури, охарактеризовано головні етапи законодавчого становлення органів міського і територіального самоврядування. Висвітлено їх організаційну структуру, досліджено основні напрями і форми діяльності самоврядних інституцій, а також шляхи та методи здійснення урядового контролю за ними.

Ключові слова: Волинське воєводство, територіальне самоврядування, міське самоврядування, гміна, повіт, магістрат.

Вивчення проблеми становлення та функціонування на Волині в міжвоєнний період інституту самоврядування викликане цілою низкою причин. По-перше, міське і територіальне самоуправління відіграло важливу роль у житті Волинського воєводства. У кожному повіті і гміні, сільській громаді та місті краю існували виборні органи, котрі були покликані виконувати відповідні завдання в галузі господарчого, суспільно-політичного й культурного життя регіону. По-друге, у 20-30-х роках українсько-польські відносини були неоднозначними і суперечливими, що також позначилося на структурі і діяльності органів місцевого самоврядування. По-третє, в час, коли формується нова система територіального управління нашої держави, налагоджуються і встановлюються шляхи та механізми вирішення найгостріших проблем соціально-економічного та суспільно-політичного характеру, науковий аналіз історичного досвіду окремих регіонів України стає особливо необхідним. Отже, окрім суто наукового інтересу, актуальність піднятої проблеми зумовлена також практичними потребами сьогодення.

Слід відмітити, що найбільший внесок у вивчення окремих питань, пов'язаних з історією створення та діяльністю інституту самоврядування як на Волині, так і загалом у Другій Речі Посполитій зробили польські вчені – історики та правознавці. У сучасній польській історіографії є низка публікацій з окремих проблем історії нашого краю в період між двома світовими війнами, а також статті, присвячені конкретно діяльності органів міського та територіального самоврядування в Польщі [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Вміщений в них науковий матеріал дає можливість зробити порівняльний аналіз процесів утворення та організаційного становлення самоуправ на території різних польських воєводств, їх національного та професійного складу, а також методів та напрямів роботи.

Огляд наукової літератури дає підстави для висновку, що, незважаючи на наявність низки праць польських науковців, у яких висвітлюються проблеми діяльності самоврядних інституцій на Волині у міжвоєнний період, у вітчизняній історіографії на сьогодні немає спеціальних комплексних досліджень, у яких би розглядалися ці питання.

Міське самоврядування в Другій Речі Посполитій до 1933 року опиралося на чисельні інструкції державної адміністрації, регулюючи його діяльність. Таким документом стало «Розпорядження Генерального комісара Східних земель», видане 14 серпня 1919 р. [10, с. 126]. Згідно із ним міська гміна вважалася територіальною самоврядною одиницею і правовою